

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-4>

**LIMITATION AND PROTECTION OF HUMAN RIGHTS
IN THE CONDITIONS OF PANDEMIC, ARMED CONFLICTS,
STATES OF EMERGENCY**

**ОБМЕЖЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ, ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ,
НАДЗВИЧАЙНИХ СТАНІВ**

Makeieva O. M.

*Candidate of Legal Sciences, Associate
Professor,
Head of the Department of Theory and
History of the State and Law
National Aviation University
Kyiv, Ukraine*

Макєєва О. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна*

Brusylo O. O.

*first-year master's student
National Aviation University
Kyiv, Ukraine*

Брусило О. О.

*студентка першого курсу
магістратури
Національний авіаційний університет
м. Київ, України*

Тема обмеження та захисту прав людини в умовах пандемії, збройних конфліктів та надзвичайних станів є надзвичайно актуальною в сучасному світі, оскільки такі події стали невід'ємною частиною глобальної реальності. Вони викликають низку етичних, правових та політичних дилем, пов'язаних зі зважуванням інтересів національної безпеки, громадського здоров'я та фундаментальних прав людини. Дослідження цієї теми дозволить глибше зрозуміти механізми обмеження прав в екстремальних ситуаціях, розробити ефективні стратегії їх захисту та запобігання зловживанням владою.

Права людини, які закріплені у діючих міжнародно-правових договорах, є результатом довготривалого історичного розвитку суспільно-політичної думки, поступового формування стандартів, що стали нормою життя сучасного демократичного суспільства.

Тема прав людини у правничих дослідженнях вивчається у наукових здобутках таких вчених, як М. Козюбра, С. Максимов, М. Орзіх, П. Рабінович, С. Рабінович, В. Речицький, М. Савчин, Н. Сатохіна, С. Шевчук та інші.

Пандемія COVID-19 продемонструвала, як швидко та масштабно можуть обмежуватися права і свободи людей в умовах глобальної кризи. Введення карантинних заходів, обмеження пересування та інші тимчасові обмеження, хоча й були спрямовані на захист здоров'я населення, викликали занепокоєння щодо дотримання прав людини. Дослідження цієї теми є актуальним для розробки правових механізмів, які дозволять балансувати між потребами громадського здоров'я та захистом фундаментальних прав. Збройні конфлікти та війни, які тривають у різних регіонах світу, в тому числі і в Україні, призводять до масових порушень прав людини, таких як вбивства, тортури, насильство та переміщення населення. В умовах війни в Україні захист цивільного населення та дотримання міжнародного гуманітарного права стають особливо складними завданнями. Дослідження цієї теми дозволить розробити ефективні механізми захисту прав людини в умовах війни та притягнення винних до відповідальності.

Відповідно до ст. 29, п. 2 «Загальної декларації прав людини», при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [1].

Аналізуючи міжнародно-правові норми захисту прав людини можна визначити, що обмеження прав людини є втручанням у права та свободи людини, дозволені міжнародним правом або внутрішнім законодавством різних країн. Це можливе з дотриманням певних умов: надзвичайна ситуація має бути реальною, негайною та неминучою; масштаб надзвичайної ситуації повинен охоплювати всю країну чи суспільство, а не лише її окремої частини; загроза має стосуватися виживання держави, тобто існує явна загроза фізичній безпеці людей, територіальній цілісності або нормальному функціонуванню державної влади; небезпека повинна мати особливий характер, тобто звичайні заходи або обмеження, дозволені міжнародними договорами. Тому, як тільки виникає надзвичайна ситуація, яка загрожує нормальному життєдіяльності суспільства, держава змушена вживати заходів щодо обмеження прав людини.

Можна назвати такі основні загрози суспільству та державі, які виправдовують обмеження прав людини: 1) політичні кризи: міжнародні збройні конфлікти та внутрішні конфлікти, громадянські війни, громадянські заворушення; 2) надзвичайні ситуації техногенного чи природного характеру – стихійні лиха, катастрофи, катастрофічні пожежі, застосування засобів масового ураження, епідемії, хвороби тварин.

Пандемія COVID-19 стала серйозним випробуванням для систем охорони здоров'я та демократії в усьому світі. Вона продемонструвала, що захист прав людини є невід'ємною частиною боротьби з пандемією. Для того, щоб ефективно протистояти майбутнім кризам, необхідно зміцнювати системи охорони здоров'я, розвивати міжнародне співробітництво та забезпечувати дотримання прав людини [2].

Як слушно зазначає Кузніченко С. О., на обмеження прав людини в умовах воєнного стану поширюються загальні вимоги щодо: 1) заборони втручатися у сферу дії окремих прав (абсолютні права); 2) обмеження не може посягати на сутнісний зміст самого права людини; 3) застосування трискладового тесту перевірки правомірності з обмеження прав і свобод [3, с. 35].

Коли держава приймає рішення про введення надзвичайного стану, вона повинна використовувати його як крайній засіб для врегулювання надзвичайної ситуації, що виникла, і припинити надзвичайні заходи та надзвичайний стан негайно після зникнення умов, що призвели до надзвичайного стану. Крім того, під час оголошення надзвичайного стану держава повинна враховувати норми, які містять перелік прав, відхилення від якого вважаються неприпустимими, а саме: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ст. 4), Європейська конвенція (ст. 4), Конвенції про захист прав людини (ст. 15) та інших міжнародних договорів, учасником яких вона є.

Відповідно до ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Висока Договірна Сторона під час війни може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, і у випадку використання цього права має інформувати Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи [4].

Міністерство закордонних справ України гарантувало, що Генеральний секретар ООН та інші іноземні офіційні особи були обізнані про введення воєнного стану в Україні, про обмеження прав і свобод громадян, а також про причини цього рішення. У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану можуть бути тимчасово обмежені конституційні права і свободи людини і громадянина, зазначені у статтях 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [5]. На час дії правового режиму воєнного стану можуть бути запроваджені тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб у межах дії воєнного стану. Ці обмеження необхідні через запровадження правового режиму воєнного стану

Варто погодитися з Лютюк О. С., яка вказує на те, що обмеження прав і свобод людини і громадянина можливе лише у виняткових випадках передбачених міжнародним і національним законодавством.

Зараз такими підставами виступає введення воєнного стану на всій території України, що не протирічить діючим нормам права [6, с. 14].

Отже, в умовах пандемії, збройних конфліктів, надзвичайних станів вкрай важливо чітко визначити законні права та свободи, які тимчасово призупиняються або обмежуються. Саме такий підхід визначає ступінь правової захищеності особи та її прав, а також відіграє значну роль у боротьбі зі свавіллям осіб чи правоохоронних органів (держави). Крім того, особливо гострою для прав людини є проблема регулювання Верховною Радою України дотримання прав і свобод громадян. Саме невід'ємні, невідчужувані права і свободи людини, як свідчить досвід сучасних розвинутих держав, складають основу «стримувань і противаг» державній владі, яка завжди має тенденцію до виходу з-під контролю суспільства. Це той обмежувальний бар'єр, який не може бути подолано на власний розсуд ні законодавчою, ні виконавчою, ні судовою гілками влади. По суті, вони складають правове першоджерело. Їх існування поза правом і без права неможливе, як і право немислиме без прав і свобод людини.

Література:

1. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 25.09.2024).
2. Забезпечення прав і свобод людини в Україні в умовах поширення коронавірусної інфекції (COVID-19): особливості і шляхи удосконалення. Київ, 2020. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_covid_prava.pdf (дата звернення; 24.09.24).
3. Кузніченко С. О. Концепт оюмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 32–36.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.09.24).
5. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141.
6. Лотюк О. С., Конституційні засади обмеження прав і свобод людини у повоєнний період. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* 2023. № 2. С. 9–15.